

UNELE ASPECTE ALE CONFRUNTĂRII CURENTELOR „ROMÂNESC” ȘI „MOLDOVENIST” ÎN PROCESUL DE FORMARE A RASS MOLDOVENEȘTI

CZU:94(478)

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.25.1-76.12>Doctorand **Cristian ȚĂRANU**E-mail: cristian.taranu@icloud.comORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7812-245X>

Școala Doctorală Științe Umanistice și ale Educației, USM

SOME ASPECTS OF THE CONFRONTATION BETWEEN THE “ROMANIAN” AND “MOLDOVANIST” MOVEMENTS IN THE PROCESS OF FORMATION OF THE MOLDAVIAN AUTONOMOUS SOVIET SOCIALIST REPUBLIC

Summary. The creation of the Moldovan Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR) in 1924 was the result of a complex political and strategic context, primarily related to the Soviet Union's policy toward Romania and the territories inhabited by Romanians. Moscow did not accept the unification of Bessarabia with Romania, and after the failure of negotiations and some Soviet actions in the region, it decided to establish the MASSR on the territory to the east of the Nistru river. The official reason was to support the national development of the “Moldovan” minority, but the real goal was political, aiming to destabilize the region, justify a potential annexation of Bessarabia, and prepare the ground for the spread of the communist revolution. During the formation of the MASSR, two contrasting political movements emerged: “Romanianization” and “autochthonous Moldovanism.” The conflicts between these groups influenced the final structure of the autonomy and the creation of a Moldovan national identity distinct from the Romanian one.

Keywords: MASSR, Bessarabia, Romanianization, autochthonous Moldovanism, Nistru river.

Rezumat. Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) în anul 1924 a fost rezultatul unui context politic și strategic complicat, legat în principal de politica Uniunii Sovietice față de România și teritoriile locuite de români. Moscova nu a acceptat unirea Basarabiei cu România, iar după eșuarea tratatelor și a unor acțiuni sovietice în regiune, a decis constituirea RASSM pe teritoriul de la est de Nistru. Motivația oficială era sprijinirea dezvoltării naționale a minorității „moldovenești”, însă scopul real era unul politic, având în vedere dorința de a destabiliza regiunea, de a justifica o posibilă anexare a Basarabiei și de a pregăti terenul pentru extinderea revoluției comuniste. În procesul formării RASSM au existat două curente politice contrastante: „românizator” și „moldovenist autohtonist”. Conflictele dintre aceste tabere au influențat structura finală a autonomiei și crearea unei identități naționale moldovenești distincte de cea românească.

Cuvinte-cheie: RASSM, Basarabia, „românizator”, „moldovenist autohtonist”, Nistru.

Apariția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) în anul 1924 a avut loc într-un context politic și strategic complex, în principal legat de politica Uniunii Sovietice față de România și teritoriile locuite de români. Moscova sovietică a negat constant dreptul Basarabiei de a reveni în spațiul său firesc românesc, chiar dacă pe parcursul anilor această poziție a comportat anumite nuanțe. În special, conturarea poziției Moscovei în problema Basarabiei s-a produs ca rezultat al eșecului conferinței sovieto-române de la Viena, care și-a ținut lucrările în lunile martie-aprilie 1924, precum și după nereușita diversiunii sovietice de la Tatarbunar, din septembrie 1924. Ambele aceste evenimente au determinat autoritățile comuniste de la Moscova să purceadă la crearea unei republici auto-

nome „moldovenești”, în realitate însă scopul principal era de natură politico-ideologică. Prin înființarea acestei republici puterea comunistă urmărea anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică, dar și să pregătească terenul pentru exportul revoluției comuniste în România și în alte țări din Balcani.

Alături de scopurile strategice urmărite de autoritățile comuniste în procesul de formare a RASSM, toate acțiunile îndreptate spre atingerea obiectivului în cauză s-au consumat în diverse manifestări, deseori contradictorii, ale actorilor politici nemijlocit antrenați în această operațiune. Chiar din momentul apariției ideii unei autonomii moldovenești pe teritoriul din stânga Nistrului, aplicarea practică a ei era privită printr-o optică diversă de anumiți practicanți la proces. Deja la

etapa definitivării conceptului autonomiei, printre actorii politici s-au evidențiat două curente – „românizator” și „moldovenist autohtonist”, confruntarea dintre care a determinat contururile proiectului autonomist din stânga Nistrului în varianta finală. Desfășurarea și particularitățile confruntării acestor două tabere în problema formării RASSM vor fi analizate în continuare, inclusiv motivele care au determinat decizia politică de a crea și consolida o identitate națională moldovenească distinctă, separată de cea românească.

Procesul de formare și evoluție a RASSM, sub toate aspectele, are o reflectare istoriografică amplă. Printre cele mai relevante și actuale lucrări consacrate acestei teme, inclusiv elucidarea unor aspecte aparte ale confruntării factorului „românizator” cu cel „moldovenist autohtonist” se evidențiază cele semnate de V. Burlacu [1], W.P. Van Meurs [2], E. Negru [3; 4], M. Bruhis [5], V. Stati [6], Iu. Frunțașu [7], C.H. King [8], Gh. Cojocaru [9; 10], O. Țicu [11]. Studiul temei enunțate se axează pe o amplă bază documentară publicată [12; 13; 14]. Sugestii relevante cu privire la tema cercetării se conțin în studiile lui I. Șișcanu [15] și O. Galușenco [16].

RASS Moldovenească a fost un instrument al politicii Moscovei destinat stabilirii unor poziții strategice pentru Armata Roșie, cu scopul extinderii revoluției proletare în Europa, în mod particular, în Balcani și România, după cum de la 1990 încoace, autoproclemata Republică Moldovenească Nistrenă reprezintă efortul Kremlinului de a împiedica tranziția Moldovei de la statutul de republică sovietică la cel de stat independent, blocând astfel aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană și procesul de reunire cu România.

Ideea de a crea o republică pe teritoriul din stânga Nistrului populat de moldoveni a apărut la începutul anilor 1920, în contextul reorganizării teritoriale și politice din Uniunea Sovietică. În urma Primului Război Mondial, în Rusia s-au pomenit trei grupări numeroase de etnici români alcătuite din prizonieri de război ardeleni, cetățenii români din Vechiul Regat și refugiații din Basarabia. Majoritatea ardelenilor s-au întors în curând acasă, iar mulți basarabeni pro-comuniști, precum și emigranții politici români, au rămas și și-au creat propriile organizații. Anume în acest mediu a început să se dezbată ideea formării unei republici pe teritoriul Transnistriei. După cum confirmă documentele de arhivă, în zilele de 5-10 iulie 1921, la Moscova și-a ținut ședințele „Prima Conferință pan-rusă a comuniștilor, români și basarabeni”. La acest eveniment au participat reprezentanți ai organizațiilor din Kiev, Moscova, Odessa, Tiraspol, Tula și Harkov. În hotărârea adoptată la ședința cu privire la raportul lui I.O. Dick „Despre rolul și sarcinile comuniștilor ro-

mâno-basarabeni din Rusia” se sublinia, printre altele, că este necesar „sa se întreprindă îndoctrinarea politică a comuniștilor româno-basarabeni de pe teritoriul RSFSR (Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă – *n.n.*), pentru folosirea lor ulterioară, în primul rând, pentru munca în România și Basarabia în rândul populației române și moldovenești”¹. În anii următori, emigranții politici români au afirmat în repetate rânduri că la această întrunire a fost formulată ideea organizării unei republici moldovenești în Transnistria [16, p. 276].

În statul sovietic politica națională era elaborată și implementată în strictă conformitate cu linia partidului bolșevic. Această preocupare și-a găsit interpretarea în deciziile Congresului al X-lea al partidului (1921), care, reieșind din noua conjunctură politică internațională, a semnalat necesitatea acordării unei atenții deosebite factorului etno-național, în special, invocând motivul că în perioada țaristă erau grav încălcate drepturile culturale și politice ale minorităților. În continuare politica națională sovietică a primit o nouă interpretare în cadrul Congresului al XII-lea al PC (b) din toată Uniunea, care a avut loc în aprilie 1923, dar și la Conferința de partid privind „Politica naționalităților”, din iunie 1923. Deciziile aprobate la aceste foruri de partid, inclusiv cuvântările lui Stalin care veneau în fundamentarea lor, reprezentau esența abordării bolșevice a problemei naționalităților, prin care noul regim încerca să contrazică politicile țariste de rusificare a minorităților naționale din imperiu. Politica bolșevică în problema națională se reducea la efortul de asigurare a unui anumit grad de autonomie culturală pentru minorități, inclusiv prin acceptarea și promovarea lor în sistemul puterii de stat, în condițiile respectării necondiționate a monopolului asupra puterii în stat de către partidul comunist.

În această atmosferă „permisivă” au continuat tonările privind formarea unei autonomii naționale în Transnistria. În conformitate cu un document publicat în perioada sovietică, inițiativa formării RASSM ar fi fost formulată de Gr. Kotovski încă în anul 1923, în cadrul unei discuții cu M. Frunze și S. Budionii. „Numai Republica Moldovenească va da poporului nostru posibilitatea să învingă mizeria și, cu ajutorul proletariatului rus, să construiască o viață nouă, luminoasă!”, le spunea Kotovski interlocutorilor săi. „Vreau să scriu despre aceasta într-o scrisoare Comitetului Central, visez să stau de vorbă personal cu Vladimir Ilici Lenin. Sunt profund convins că Lenin va înțelege aspirațiile moldovenilor și ne va susține”, își amintea mai târziu S. Budi-onii despre detaliile acelei convorbiri [12, d. 8, p. 60].

¹ Traducerea autorului.

După cum menționează unul dintre cei mai verși cercetători ai procesului de formare a RASS Moldovenești, Gh. Cojocaru, inițiativa creării autonomiei în stânga Nistrului era activ discutată și în mediul imigranților români de la Moscova, în toamna anului 1923, aceste discuții fiind cunoscute de M. Frunze, pe atunci comandantul forțelor armate ale Ucrainei și Crimeii, membru al CC al PC (b) din Rusia și al Biroului Politic al PC (b) din Ucraina. Fiind român basarabean de origine, M. Frunze era considerat de conducerea comunistă de la Moscova și Harkov, expert principal în problematica românească [14, p. 15].

În această ambianță de circumstanțe, în joc au intrat imigranții comuniști de origine română de la Moscova care în luna februarie 1924 s-au întrunit la domiciliul unuia dintre ei, Ion Dic-Dicescu (Isidor Canton (Cantor)), și au pus în discuție un proiect de documente privind formarea unei autonomii pe teritoriul locuit compact de moldoveni în stânga Nistrului. Adoptat în cadrul acestei întruniri a activiștilor comuniști, pe 4 februarie 1924, documentul a fost intitulat „Memoriul cu privire la necesitatea formării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești” și a fost semnat de 10 participanți la această întrunire, printre care Kotovski, Dic-Dicescu, Tkacenco și încă 7 persoane, majoritatea emigranți comuniști români [13, pp. 28-32].

Precum constată istoricul V. Burlacu, la întocmirea textului Memoriului nu a participat niciun reprezentant al populației băștinașe din raioanele din stânga Nistrului, iar toți semnatarii Memoriului pot fi divizați în două grupe pornind de la interesele pe care le urmăreau. Primul grup includea bolșevicii basarabeni (Gr. Kotovski, P. Tkacenco, S. Tinkelman), persoane cu poziții românofobe fățișe, adepți ai Rusiei Sovietice și susținători înverșunați ai ideii sovietizării Basarabiei prin crearea unei Republici Unionale Moldovenești în componența URSS. Al doilea grup, constituit din comuniști români din regat, abordau problema Basarabiei din perspectiva cominternistă cu invocarea necesității exportului revoluției socialiste. Acest punct de vedere reieșea din prioritatea sovietizării României, iar viitorul stat român socialist urma să includă în componența sa Basarabia și chiar Transnistria [1, p. 102].

Așadar, în opinia comuniștilor români și basarabeni, o asemenea perspectivă trebuia să ducă la apariția unor consecințe de ordin intern și internațional privind sovietizarea regiunii. Ei reieșeau din faptul că „organizarea populației moldovenești într-o entitate politico-administrativă va contribui la creșterea nivelului economic și cultural al populației”. Totodată, potrivit lor, consolidarea unei asemenea entități promova interesele URSS în această regiune reieșind

și din probabilitatea viitoarelor conflicte militare, în timpul cărora era necesară o asigurare solidă a spatelui frontului. O asemenea abordare nu înseamnă altceva decât faptul că formarea Republicii Moldovenești avea ca scop realizarea aspirațiilor expansioniste ale URSS în perspectivă medie și de durată. În acest fel autorii proiectului promovau rațiunea formării Republicii Moldovenești pornind de la considerentul punerii în practică a planurilor sovietice care presupuneau extinderea revoluției sovietice în spațiul de la vest de Nistru, pe când obiectivul de redeșteptare național-culturală și dezvoltarea social economică a populației moldovenești locale trecea pe planul doi.

În cadrul discuției pe marginea conținutului Memoriului, s-a atras atenția asupra existenței a două puncte de vedere în conducerea comunistă de la Moscova în problema Basarabiei, care aveau tangențe directe cu perspectiva formării unei structuri de tip republican în stânga Nistrului. Un punct de vedere în această chestiune era susținut de C. Rakovski, fost președinte al Consiliului Comisarilor Poporului din RSS Ucraineană și la acel moment comisarul adjunct al Afacerilor Externe a URSS, și cel de-al doilea – de M.M Litvinov, care deținea postul de comisar al poporului pentru Afacerile Externe al URSS. Potrivit lui Rakovski, varianta recunoașterii apartenenței Basarabiei la România trebuia exclusă, iar la viitoarele negocieri să se impună evacuarea românilor din Basarabia pe parcursul a două luni. În cazul în care România nu va accepta evacuarea, sovieticii urmau să înainteze inițiativa desfășurării plebiscitului privind autodeterminarea acestei provincii și, în cele din urmă, partajarea Basarabiei între Rusia și România. Pe când poziția lui Litvinov se reducea la posibilitatea admiterii, de către sovietici, a cedării Basarabiei către România, în cazul dacă cea din urmă se va angaja să susțină poziția URSS în probleme sensibile de ordin internațional pentru sovietici [13, d.1, pp. 87-88].

Autorii Memoriului propuneau soluția creării republicii în Transnistria din considerentul constituirii unui cap de pod pentru acapararea Basarabiei, aducând următoarele argumente: „Deoarece onoarea burgheziei române este legată de destinul Basarabiei și cedarea acesteia URSS, va însemna capitularea politică a burgheziei române. Totodată, formarea unei regiuni autonome în Transnistria va sublinia o dată în plus grija URSS față de naționalități”. Mai mult decât atât: „Această regiune va prezenta un obiect de atracție. Iată de ce inițiativa noastră are o mare importanță morală, impunând populația basarabeană să-și îndrepte privirea în partea noastră. Autodeterminarea Basarabiei în legătură cu aceasta va îndemna să procedeze în același fel Bucovina și Transilvania” [13, d. 1, p. 88].

În cadrul discuțiilor pe marginea textului Memoriului s-a analizat și temerea privind riscurile creării entității în cauză, și anume faptul că România obține argumente privind românitatea acestui teritoriu. În acest context, Gr. Kotovski a propus urgentarea procesului de permutare în regiune a refugiaților basarabeni, în primul rând, pe seama ostașilor roșii demobilizați, precum și desfășurarea în zona transnistreană a cercetărilor de ordin etnografic pentru a determina precis numărul populației moldovenești și amplasarea ei în regiune. S-a subliniat și necesitatea desfășurării unei ample campanii propagandistice în favoarea ideii formării autonomiei, făcându-se referință la cazul Bielorusiei unde, chipurile, formarea republicii a atras simpatiile populației bielorusă din Polonia. Prin analogie se insista asupra „marelui rol pe care îl va juca regiunea autonomă” în cazul populației basarabene [13, d1, p. 88-89].

Memoriul privind formarea unei republici moldovenești a fost prezentat de grupul de inițiativă conducerii superioare de partid de la Moscova și Harkov. Această inițiativă se înscria perfect în tendința imperială sovietică de „adunare a pământurilor”, precum și în strategia majoră comunistă de desfășurare a revoluției mondiale. Însă de la bun început, în forurile de conducere de partid de la Moscova și Harkov s-au conturat opinii diferite pe marginea proiectului formării autonomiei moldovenești în stânga Nistrului, dezbateră subiectului consumându-se în contradictoriu și îngreunând adoptarea unei decizii politice pe acest subiect.

O anumită controversă în dezbateră perspectivei creării Republicii Moldovenești era generată de raționamentele de politică externă și, în special, de Conferința sovieto-română de la Viena, preconizată pentru luna martie. La 3 martie 1924, comisarul sovietic de externe, Gh.V. Cicerin, adresează o scrisoare secretarului CC al PC (b) din toată Uniunea, V.M. Molotov, în care îl atenționează cu privire la republica moldovenească în termenii următori: „Chestiunea necesită o pregătire minuțioasă. Formarea RSSM este în momentul dat prematură, deoarece va genera tendințe expansioniste ale șovinismului românesc. Descoperirea unui asemenea număr de moldoveni, adică, români, în teritoriul ucrainean va fortifica poziția românilor în disputa privind chestiunea Basarabiei”. În continuare el propunea: „Chestiunea să fie amânată și examinată la fața locului” [1, p. 108].

În acest pasaj din scrisoarea lui Cicerin este evident faptul că autorul nu face nicio distincție de ordin etnic între moldoveni și români, diferența dintre care va fi indusă ca element de luptă ideologică în lunile următoare și care va lua rapid conturul unui adevărat război identitar în procesul de formare a autonomiei moldo-

venești. Dar până la eșecul conferinței de la Viena din martie 1924, considerentul politic extern va prevala în abordarea problemei autonomiei moldovenești în percepția conducerii comuniste de la Moscova.

Insuccesul efortului diplomatic sovietic de la Viena de a impune ideea plebiscitului ca soluție pentru problema Basarabiei a adus la modificarea opticii prin care era privită perspectiva autonomiei moldovenești în stânga Nistrului de către conducerea sovietică. În aceste evoluții, polemicele cu privire la direcția politicii etnoculturale în RASSM au fost marcate de poziții diametral opuse: una „moldovenistă”, promovată de majoritatea liderilor comuniști locali și susținută de conducerea de la Harkov și Moscova, și alta „românizatoare”, promovată de comuniștii emigranți români care susțineau ideea dezvoltării limbii și culturii moldovenești în conexiune apropiată cu limba și cultura română. După părerea istoricului E. Negru: „Prin politicile etnoculturale inițiate și promovate în RASSM se urmărea «justificarea unei identități deosebite de cea română», cu scopul de a masca pretențiile teritoriale sovietice față de statul român. Disputa dintre «românizatori» și «autohtoniști» avea, înainte de toate, drept miză supremă identitatea și însuși destinul istoric și cultural al românilor de la Nistru și nu a fost doar una locală [3, p. 130].

Procesului de formare a autonomiei moldovenești în stânga Nistrului i se opunea tendința politică clară a conducerii Ucrainei sovietice de atunci, care era axată pe linia fermă de ucrainizare, cu limitarea altor procese similare de culturalizare națională. Gh. Cojocaru afirmă că pentru conducerea sovietică a Ucrainei „o eventuală autonomie moldovenească” provoca „temerea ca aceasta să nu devină un fel de pârgie de presiune în mâinile Moscovei în raport cu Harkovul ..., în această chestiune autoritățile de vârf ucrainene și-au însușit o abordare concret punctuală, nelăsându-se seduse de oarecare rațiuni eminentemente politice sau de pasiunea pentru extinderea revoluției mondiale” [14, p. 19].

Atitudinea ostilă a autorităților centrale ucrainene în legătură cu proiectul de formare a Republicii Moldovenești a fost anihilată prin decizia Biroului Politic al CC al PC(b) din 29 iulie 1924, care a hotărât „delimitarea populației moldovenești într-o Republică Autonomă aparte în cadrul RSSU” și obliga CC al PC(b)U să emită directivele necesare organelor sovietice [14, d. 26, p. 137]. În hotărârea conducerii comuniste de la Moscova nici măcar nu se pomenea despre obiectivul renașterii etnoculturale sau social-economice a moldovenilor din Transnistria, prin aceasta demascându-se adevăratele motive ale autonomiei, care erau exclusiv de ordin politic și geopolitic.

Decizia Moscovei de a forma autonomia moldovenească punea punct luptei politice în jurul chestiunii în cauză, dar nici pe departe nu stăvilea lupta de interese în procesul de implementare a deciziei Centrului. Deja la ședința din 8 august a Biroului Politic al CC al PC(b)U privind executarea hotărârii de la Moscova a fost creată o Comisie Organizatorică pe lângă Comitetul gubernial Odessa al PC(b)U, compusă din responsabili pentru crearea autonomiei. Din 10 membri ai acestei Comisii trei persoane – Grinștein, Badeev și Starii – erau reprezentanți ai ilegalității comuniste basarabene, dar în componența comisiei nu era inclus niciun reprezentant al Grupului de Inițiativă de la Moscova, căruia, de fapt, îi aparținea inițiativa formării autonomiei Moldovenești [14, p. 23].

Politica națională a regimului comunist se axa pe promovarea conceptului de culturi locale „socialiste prin conținut și naționale prin formă”. În acest context, culturile naționale trebuiau adaptate pentru a corespunde obiectivelor partidului comunist privind constituirea societății sovietice în condițiile în care naționalitățile erau implicate activ în acest proces. Se invoca că conducerea structurilor naționale trebuiau formate din lideri locali, folosind în activitatea acestor structuri limbile naționale. Astfel, problema naționalităților era strâns legată de accesul la puterea politică în republicile naționale a reprezentanților diferitor grupe de interese care se confruntau între ele. Sistemul federal al URSS crea o ierarhie între naționalități: cele titulare ale republicilor unionale beneficiau de un statut superior, în timp ce cele din republicile, regiunile și districtele autonome aveau un statut inferior.

În acest cadru, proiectul Republicii Moldovenești a adus în prim-plan competiția pentru putere a elitei locale, punând accent pe problematica identității naționale (etnoculturale) și lingvistice. Aceste aspecte nu fuseseră abordate în detaliu în Memoriul din 4 februarie 1924, iar problema identitară a scos la suprafață diferențe ireconciliabile de opinii. În istoriografia problemei chestiunea dată este prezentată ca o confruntare între două curente conceptuale: „românizator” care susțineau o cultură și o limbă română unitară și „moldovenist autohton”, care pledau pentru crearea unei limbi distincte și a unei identități moldovenești separate de cea română [14, p. 29].

Astfel, chestiunea lingvistică a moldovenilor de pe malul stâng al Nistrului a devenit un subiect de conflict între cele două tabere, chiar înainte de înființarea RASSM. Spre sfârșitul lunii august 1924, A. Grinștein, ideologul Comitetului de organizare a RASSM, a publicat în ziarul *Odesskie izvestia*, un articolul intitulat „La hotarele republicii noastre”, în care susținea teoria existenței a două popoare distincte – români și moldo-

veni – cu limbi diferite, analog modelului etnolingvistic a rușilor și ucrainenilor [1, p. 174].

În acest context, vectorul politicii etnoculturale în RASSM s-a axat pe confruntarea tendinței „moldoveniste”, promovate de majoritatea liderilor locali și susținute de conducerea de la Harkov și Moscova, care urmărea deznaționalizarea populației românofone din stângă Nistrului, și cea „românizatoare”, reprezentată de comuniștii emigranți români și unele elite locale, care pledau pentru dezvoltarea limbii și culturii moldovenești în strânsă legătură cu limba și cultura română.

Pe parcursul timpului, după cum constată Charles King, „politica sovietică s-a concentrat asupra cultivării unei identități moldovenești distincte” [8, p. 109]. Această politică nu urma o logică sau un obiectiv coerent, ci fluctuațiile lor erau dictate de schimbările din politica internă și externă la nivel central, precum și de raporturile de forță între grupurile de interese rivale la nivel unional, regional și local.

După cum s-a demonstrat în istoriografie, linia „moldovenistă” era, în mare parte, opera comuniștilor ucraineni, care au operat în mai multe direcții pentru impunerea acestui punct de vedere. În primul rând, purtătorii mesajului de „două popoare și două limbi diferite” erau membrii Comisiei pentru instituirea RASSM, A. Grinștein și I. Badeev, desemnați de conducerea bolșevică de la Harkov [1, p. 185]. Conceptul de „națiune moldovenească” distinctă de cea română a fost cu insistență promovat și de unul dintre conducătorii de vârf ai RSS Ucrainene, V.P. Zatonski. În discursul său rostit la sesiunea a IV-a a Comitetului Executiv gubernial Odessa, din 27 septembrie 1924, și consacrată, în special, delimitării populației moldovenești de lângă Nistru în cadrul unei republici autonome, el a promovat teza despre așa-zisa „mișcare” a moldovenilor în favoarea unei republici aparte, o mișcare „pentru renașterea națiunii moldovenești”. În opinia sa, „națiunea moldovenească” popula ambele maluri ale Nistrului, și aceasta în condițiile în care malul stâng al Nistrului nu a făcut parte niciodată din Principatul Moldovei, fiind o „națiune” divizată din cauza „ocupației” române.

Pentru a sublinia specificitatea noii „națiuni” în raport cu națiunea română, liderul comunist ucrainean insinua „asuprirea națională” a moldovenilor din Basarabia de către „burghezia și moșierii români” și atașamentul lor față de Uniunea Sovietică: „România regală, ocupând ilegal Basarabia, asuprește toate celelalte națiuni, inclusiv cea moldovenească, care nu vrea să rămână sub puterea regelui român, dar tinde spre formarea unui stat sovietic independent” [14, d. 42, p. 167]. Acest punct de vedere a intensificat polemica identitară între „moldoveniști” și „românizatori”, care

a luat amploare în contextul disputelor dintre I. Dic, liderul Grupului de inițiativă româno-basarabeian de la Moscova, și I.O. Badeev, numit de Biroul Politic al PC(b) din Ucraina în fruntea Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U. Miezul disputei îl constituia atitudinea față de chestiunea limbii, grafiei, culturii naționale, precum și în chestiunea abordării de ansamblu a rolului și perspectivelor RASS Moldovenești, care erau, în mare parte, diametral opuse. Problema-cheie o constituia însă corelația dintre noțiunile „român” și „moldovean” în percepția polemizatorilor.

Aici este oportun de menționat că reprezentanții Partidului Comunist din România în Comintern, aflați în emigrație la Moscova, nu o dată au încercat să conteste falsitatea teoriei despre existența unui „popor moldovenesc” deosebit de cel român. De exemplu, la una dintre ședințele comisiei Cominternului, Bella Kun, comunist ungar și unul dintre liderii Internaționalei a III-a, a întrebat dacă există o „națiune moldovenească” în Basarabia, la care Bădulescu și Tkacenko – lideri comuniști din România și Basarabia, au dat un răspuns negativ, arătând că nu există „popor moldovenesc asupra”, ci doar „țărani basarabeni asuprași” [14, d. 84, p. 258]. Cu toate acestea, în ultimă instanță Cominternul și-a arogat rolul de arbitru suprem, înclinând în cele din urmă balanța în favoarea „teoriei” cu privire la „națiunea moldovenească”, distinctă de cea română [1, p. 191].

Totuși, în rândurile comuniștilor români continuau să se audă, chiar și cu o intensitate redusă, voci care denunțau existența a două popoare distincte – român și moldovenesc, precum și anexarea Basarabiei de către Ucraina. Printre opozanții care s-au opus „teoriei existenței națiunii moldovenești” s-au numărat reprezentanții Partidului Comunist din România, I. Dic și A. Bădulescu, ambii semnatari ai Memoriului privind necesitatea creării RSS Moldovenești din 4 februarie 1924. În dezbaterile cu liderii comuniști ucraineni, A. Bădulescu a afirmat: „Națiunea moldovenească nu există, nu există nici mișcarea națională revoluționară și noi nu putem susține ceea ce nu există” [14, d. 85, p. 274].

Pe fondul intensificării disputelor dintre curentul „românizator” și cel „moldovenist” privind autonomia moldovenească, conducerea Ucrainei a adoptat o atitudine selectivă în alegerea membrilor comisiei de organizare a autonomiei. Astfel, responsabilitatea formării noii republici nu a fost încredințată celor care au redactat Memoriul, ci unor persoane precum Grinștein, Badeev și Starii, implicate în activități de spionaj, subminarea autorităților române din Basarabia și gestionarea relațiilor externe prin secția CC al PC(b) din Ucraina, cunoscută sub numele de Zakordot.

În semn de protest, Ion Dicescu-Dic, unul dintre cei mai activi membri ai grupului semnatariilor Memoriului, a adresat o scrisoare CC al PC(b) din Rusia, exprimându-și indignarea față de excluderea grupului inițiator din procesul de organizare a Republicii Moldovenești. Acesta a subliniat contribuția comuniștilor români la adoptarea deciziei privind formarea republicii și s-a opus desemnării lui A. Grinștein în fruntea Comitetului de organizare [1, p. 166]. Dicescu-Dic argumenta că, pentru a obține „un efect maxim în Basarabia și România” prin proclamarea noii republici, la conducere ar trebui numit „un tovarăș român sau basarabeian.” Grupul protestatar, nemulțumit de desemnările făcute, a transmis la Harkov o listă cu numele celor considerați potriviți pentru conducerea noii republici [14, d. 50, pp. 179-183].

Reacția autorităților ucrainene la acest demers al autorilor Memoriului a fost una dezaprobativă, comuniștii români din grupul de inițiativă fiind acuzați că echivalează românii cu moldovenii. Liderii ucraineni susțineau că, deși moldovenii reprezentau „o ramură a rasei romanice”, aceștia constituiau o națiune distinctă, având dreptul la autodeterminare. Ei reproșau „tovarășilor români” faptul că persistau în a considera moldovenii și românii ca fiind același popor, în ciuda dezacordului exprimat de unii basarabeni [4, p. 20].

Atitudinea refractară a liderilor ucraineni față de poziția „tovarășilor români” în procesul de constituire a Republicii Moldovenești era dictată și de temerea de a crea un precedent nedorit, când o astfel de autonomie ar putea genera efecte contrare eforturilor de consolidare a Ucrainei ca stat unitar, ierarhizat și centralizat. Într-un context în care politica de ucrainizare era în plină desfășurare, ideea unei autonomii moldovenești puternice, cu posibilitatea extinderii în viitor asupra Basarabiei și, eventual, a întregului spațiu românesc, genera îngrijorări, temerea că această entitate ar putea deveni o pârghie de presiune a Moscovei asupra Harkovului și, totodată, nu era clar cum ar influența relațiile cu statul român de peste Nistru și ce consecințe ar putea avea această delimitare teritorială [14, pp. 18-19].

În plus, conducerea bolșevică ucraineană s-a opus extinderii influenței românești dincolo de Nistru nu doar în privința limbii, ci și prin intermediul reprezentanților politici. Chiar și comuniștii basarabeni erau excluși din posturile de conducere ale viitoarei autonomii, cu excepția celor care avuseseră legături directe cu mișcarea revoluționară bolșevică și acumulaseră „experiență în lucru sovietic” [1, p. 119].

Miza autorităților de la Harkov pe reprezentanții curentului „moldovenist” se explica și prin necesita-

tea instituirii unui control politic strict asupra procesului de creare a Republicii Moldovenești, deoarece imigranții români, ignorând poziția CC al PC(b) din Ucraina, preferau să apeleze direct la Moscova pentru soluționarea problemelor și să utilizeze pârghiile Cominternului. Conducerea ucraineană considera mai favorabilă poziția adversarilor curentului „românizator”, care promovau un program de moldovenizare și susțineau planul de desprindere a Basarabiei de România. În plus, mulți comuniști basarabeni aveau deja experiență în structurile de partid și sovietice din Ucraina, precum și în mișcarea ilegalistă din Basarabia [1, p. 119].

Pozițiile curentului „românizator” au slăbit simțitor după eșecul sovieticilor de a reocupa Basarabia în urma rebeliunii de la Tatarbuniar, din 12-17 septembrie 1924, care a fost planificată și provocată de agentura Moscovei în conformitate cu linia politică a revoluției mondiale promovată de Internaționala Comunistă și cu scopul de a aprinde flacăra revoluției în Basarabia și chiar în toată România. În conformitate cu planul cominternist, insurgenții au preluat controlul asupra localității Tatarbuniar, la 16 septembrie 1924, proclamând în cadrul unui miting Basarabia drept Republică Moldovenească și cerând unirea ei cu Uniunea RSS [1, pp. 122-123].

Încercând să-și restabilească pozițiile de influență privind formarea Republicii Moldovenești, Grupul Român de Inițiativă adresează, pe 22 septembrie 1924, o Notă către CC al PC(b)R și CC al PC(b)U, în care explică propunerea privind inițiativa lor de formare a RSS Moldovenești reieșind „atât din punctul de vedere al URSS în chestiunea Basarabiei, cât și din interesele mișcării comuniste din Basarabia și România” [14, d. 40, p. 161]. În continuare, autorii adresării către conducerea bolșevică de la Moscova și Harkov critică abordarea „moldovenistă” a procesului de formare a Republicii Moldovenești, subliniind că „greșeala tovarășilor ucraineni rezidă în faptul că prin formarea Republicii Moldovenești ei urmăresc să rezolve doar chestiunea Basarabiei, ocolind posibilitatea sovietizării României întregi” [14, p. 163].

Însă politica privind Republica Moldovenească fusese deja stabilită de Biroul CC al PC(b)U, care, la 19 septembrie 1924, a dezbătut aspectele organizatorice legate de constituirea RASSM, inclusiv delimitarea teritorială, granițele, structura viitorului guvern, precum și problema limbii și a grafiei. Decizia adoptată prevedea ca „limba literară moldovenească” să fie dezvoltată pe baza graiului popular al țăranilor din stânga Nistrului și să utilizeze grafia rusă [3, p. 79]. Această hotărâre a marcat o victorie decisivă a curentului „moldovenist” asupra celui „românizator” în procesul

de formare a RASSM și a influențat politica identitară sovietică față de Basarabia pe întreaga durată a existenței Uniunii Sovietice.

Decizia cu privire la formarea RASS Moldovenești a fost adoptată la 12 octombrie 1924, de cea de-a III-a sesiune a Comitetului Executiv Central al Ucrainei. Chiar în preambulul documentului votat se afirma existența unui popor moldovenesc distinct de cel român, ignorând astfel argumentele susținătorilor curentului „românizator” din cadrul proiectului autonomist moldovenesc.

La doar câteva zile după înființarea RASSM, a început procesul de instituționalizare a puterii politice în autonomie. Primul pas a fost crearea Biroului organizatoric de partid al Republicii Moldovenești. Printr-o decizie a Biroului CC al PC(b) din Ucraina, din 15 octombrie 1924, în structura de conducere a partidului au fost incluse șapte persoane: I. Badeev, C. Raievici, Gr. Starii, A. Stroeve, V. Holostenko, I. Kri-vorukov și Korniușin [14, d. 47, pp. 175-177].

Ulterior, la 18 noiembrie 1924, în cadrul unei ședințe a Biroului Organizatoric al CC al PC(b) din Ucraina, A. Grinștein a fost numit împuternicit al RASSM pe lângă Guvernul RSS Ucrainene. De facto, acesta a devenit liderul ideologic și figura centrală a curentului „moldovenist” din cadrul Autonomiei Moldovenești [1, p. 157].

Procesul de constituire a Comitetului Regional de Partid s-a încheiat în cadrul conferinței de partid pentru întreaga Moldovă, desfășurată în zilele de 18-21 decembrie 1924. Cu această ocazie, au fost alese Biroul și Comitetul Moldovenesc Regional (CMR) de partid, avându-l în frunte pe primul secretar, I. I. Badeev.

Inițial, conform deciziei organelor de partid ucrainene, conferința trebuia să aibă loc pe 7 decembrie, dar din cauza disputelor cu membrii Grupului Român de Inițiativă privind componența nominală a structurilor de conducere ale republicii, aceasta a fost amânată. Era vorba despre încercarea curentului „românizator” de a interveni în procedura de desemnare a organelor politice din autonomia proaspăt creată, prin propunerea unei liste de candidați pentru posturile de conducere în republică [14, d. 50, pp. 179-183]. Această încercare disperată a comuniștilor români de a influența procesele politice din RASS Moldovenească era sortită eșecului. Lista candidaților, alcătuită în mare parte din comuniști basarabeni și români și propusă pentru ocuparea funcțiilor de conducere în cadrul RASSM – cu câteva excepții minore – nu va fi aprobată. Motivul a fost expus chiar de Badeev, liderul comuniștilor din RASSM, care a susținut că „tovarășii români adoptă o perspectivă diferită, considerând că moldovenii fac parte din poporul român, iar economia Basarabiei este

strâns legată de România”. El afirma că ar trebui promovați exclusiv basarabienii „afiliați mișcării revoluționare basarabene, ale căror nume sunt bine cunoscute de muncitorii și țărani basarabeni și care, în același timp, dețin experiență în munca sovietică” [14, d. 58, p. 192].

Formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (RASSM) în 1924 a fost un proces complex, influențat de diverși factori politici, culturali și etnici. Acest proces a decurs în condițiile existenței și confruntării a două curente politice principale „românizator” și „moldovenist”, lupta dintre care a influențat semnificativ procesul de formare a republicii autonome.

„Românizatorii” erau cei care considerau că populația din regiunea Basarabiei și a Transnistriei era de origine română și că identitatea ei culturală și lingvistică trebuia păstrată și promovată în contextul românesc. Aceștia susțineau că limba și cultura română ar trebui să fie predominante în educație și în viața publică. „Moldoveniștii”, pe de altă parte, promovau ideea că moldovenii formau un popor distinct de români, cu propria lor limbă și cultură. Ei susțineau crearea unei identități moldovenești separate, diferită de cea română. În contextul sovietic, ideologia dată a fost folosită pentru a justifica existența RASSM și a fost sprijinită de autoritățile sovietice pentru a submina influența României în regiune și a consolida controlul sovietic.

Curentul „moldovenist” a prevalat ca influență politică în procesul de formare a RASSM și a avut scopul nu doar preluarea administrării regiunii de către reprezentanții săi, dar și promovarea ideologiei sovietice și crearea unei identități moldovenești distincte de cea română. Autoritățile sovietice au implementat politici de moldovenizare care includeau introducerea alfabetului chirilic pentru limba moldovenească, promovarea literaturii și culturii moldovenești distincte și educația în limba moldovenească.

Dominanta curentului „moldovenist” în crearea RASSM a avut un impact semnificativ asupra identității naționale a moldovenilor din regiune. Politicile de moldovenizare au fost menite să creeze o distincție clară între moldoveni și români, consolidând astfel controlul sovietic asupra regiunii. Această politică a

contribuit la dezvoltarea unei identități naționale moldovenești separate, care a avut consecințe de durată asupra relațiilor dintre Moldova și România. Formarea RASS Moldovenești în redacția „moldovenistă” a fost un proces influențat de conflictul dintre „românizatori” și „moldoveniști”, cu sprijinul autorităților sovietice, și a avut ca scop consolidarea influenței sovietice în regiune prin promovarea unei identități naționale distincte pentru moldoveni.

BIBLIOGRAFIE

1. Burlacu, V. Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924–1940), Chișinău, 2021. 462 p.
2. Van Meurs, W.P. Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă. Chișinău: ARC, 1996. 499 p.
3. Negru, E. Politica etnoculturală în RASS Moldovenească (1924–1940). Chișinău: Prut Internațional, 2003. 203 p.
4. Negru, E. Construcție și deconstrucție identitară în RSS Moldovenească. 1940–1941, 1944–1989. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2023. 455 p.
5. Bruhis, M. Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940). Chișinău: Universitas, 1992. 362 p.
6. Stati, V. Moldovenii la răsărit de Nistru. Chișinău: Poligraf service, 1995. 256 p.
7. Frunțașu, Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812–2002). Chișinău: Cartier, 2002. 624 p.
8. King, Gh. Moldovenii. România, Rusia și politica culturală. Chișinău: ARC, 2002. 304 p.
9. Cojocar, Gh. Disputa sovieto-română de la Viena 27 martie – 2 aprilie 1924. Chișinău: Litera, 2018. 304 p.
10. Cojocar, Gh. Tratatul de Uniune Sovietică. Chișinău: Civitas, 2005. 735 p.
11. Țicu, O. Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924–1989). Chișinău: SRC, 2018. 420 p.
12. Formarea RSS Moldovenești și crearea Partidului Comunist al Moldovei. Culegere de documente și materiale. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1986. 414 p.
13. Gribincea, A., Gribincea, M., Șișcanu, I. Politica de moldovenizare în RASS Moldovenească. Culegere de documente și materiale. Chișinău: Civitas, 2004. 333 p.
14. Cojocar, Gh. Cominternul și originile „moldovenismului”. Studii și documente. Chișinău: Civitas, 2009. 509 p.
15. Șișcanu, I. Formarea și evoluția RASSM de la 1924 la 1940. În: Cugetul, nr. 5-6, Chișinău, 1992, 65-75.